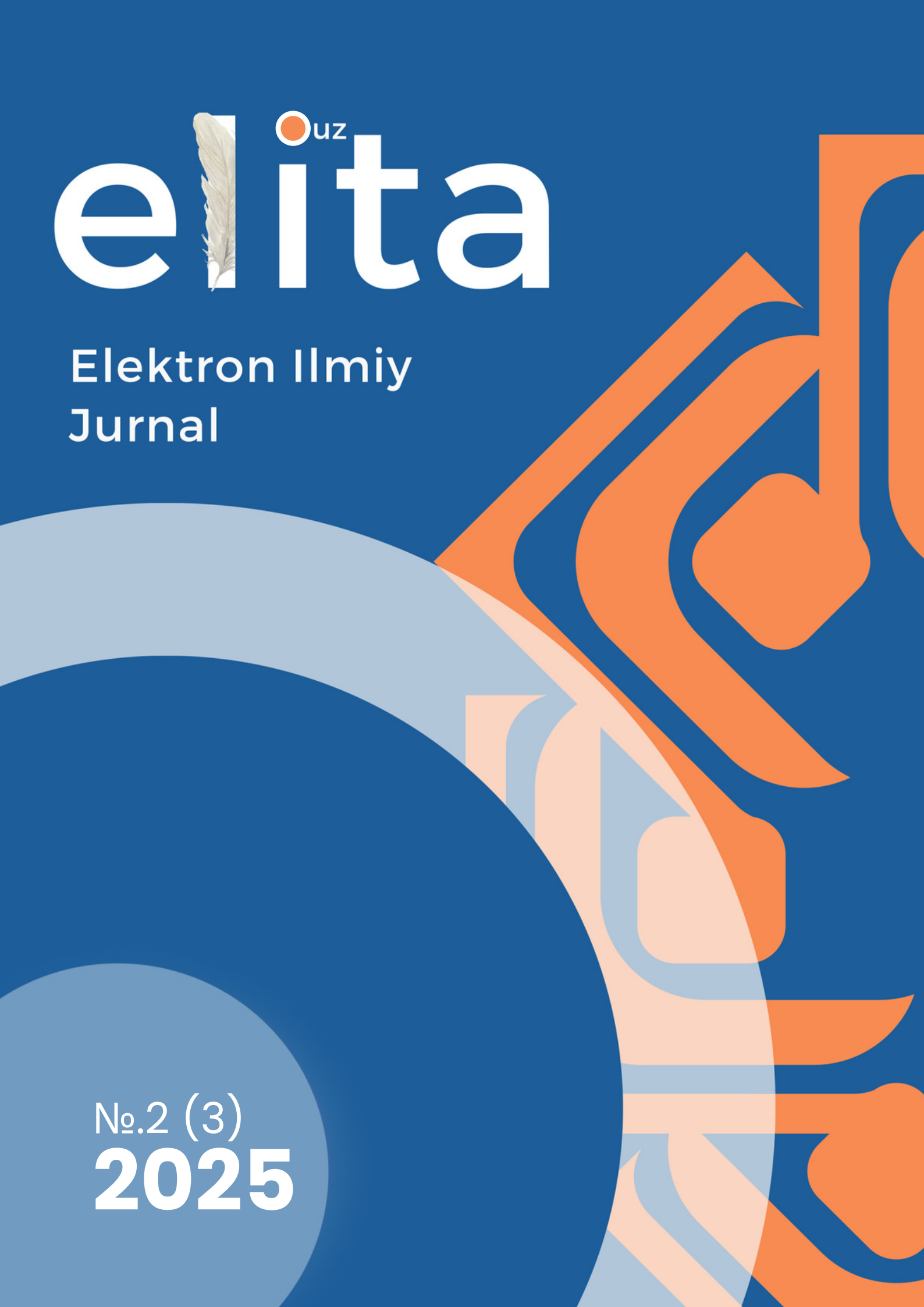

elita^{uz}

Elektron Ilmiy
Jurnal

No.2 (3)
2025

MUNDARIJA

HAKAMLIK SUDI INSTITUTINING TARIXIY NEGIZI VA NAZARIY-HUQUQIY MOHIYATI.....	2
Akrombek Mamadaliyev.....	2
ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN MEDIATSIYA JARAYONLARIDA FOYDALANISHNING ISTIQBOLLARI.....	13
Jasurbek Yoqubov.....	13
XALQARO MEDIATSIYA OID XALQARO SHARTNOMALAR HAMDA DAVLATLARARO TUZILGAN BOSHQA KELISHUVLAR.....	20
Xonzodabegim Axrorova.....	20
CHET DAVLAT SUDLARI HAMDA HAKAMLIK SUDLARI QARORLARINI TAN OLISH VA IJRO ETISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	34
Odina Turg'unova.....	34
INTERNET TARMOG'IDAGI HUQUQBUZARLIK TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQIY TAHLILI.....	41
Bonuxon Usmonova.....	41
SPORTCHILARNING NOTO'G'RI XULQI VA HOMIYLIK SHARTNOMALARIDAGI HUQUQIY XAVFLAR.....	50
Ibrohimjon Nabijonov.....	50
DISKVALIFIKATSIYA QO'LLASH JARAYONI: TARTIB-TAOMILLAR VA ME'ZONLAR.....	57
Abdumutal Bozorboyev.....	57
SPORT SHARTNOMALARIDA NEUSTOYKA QO'LLASH ASOSLARI VA TARTIBI..	72
Nurmuhammad Bolliyev.....	72
SPORT TRANSFERLARINING XALQARO HUQUQIY BAZASI.....	77
Dilshod Norqobilov.....	77
KELAJAKNI TARTIBGA SOLISH: O'ZBEKISTON YEVROPA ITTIFOQI VA AQSHNING YURIDIK SUN'IY INTELLEKTGA YONDASHUVLARIDAN QANDAY O'RGANISHI MUMKIN?.....	88
Fazliddin Nasiridinov.....	88
CROSS-BORDER COMPLIANCE: NAVIGATING HIPAA AND GDPR IN DIGITAL HEALTH PLATFORMS.....	94
Feruzbek Madaminov.....	94

INTERNET TARMOG'IDAGI HUQUQBUZARLIK TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQIY TAHLILI

Bonuxon Usmonova

Toshkent davlat yuridik universiteti
Magistratura va sirtqi ta'lim fakulteti
Sport huquqi mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada internet tarmog'ida sodir etilayotgan huquqbuzarliklarning zamonaviy jamiyatdagi o'rni, ularning huquqiy mohiyati va sodir etilish uslublari chuqur yoritilgan. Axborot texnologiyalarining taraqqiyoti bilan bog'liq yangi jinoyat turlari, ular yuzasidan mavjud huquqiy tartibga solish mexanizmlari, O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida belgilangan normalar va xalqaro amaliyotlar bilan uyg'unlikda ko'rib chiqilgan. Shuningdek, internet jinoyatlari xususiyatlarini huquqiy jihatdan baholashda texnik va yuridik yondashuvlar integratsiyasi muhimligi, fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, axborot erkinligini ta'minlash va inson huquqlarini saqlash o'rtasidagi muvozanat muammosi asosli ravishda tahlil etilgan. Maqolada amaliy va nazariy jihatlar uyg'unlashtirilib, huquqbuzarliklarga qarshi kurashish bo'yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: internet tarmog'i, huquqbuzarlik, raqamli jamiyat, kiberjinoyat, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma'lumotlar, mualliflik huquqi, firibgarlik, axborot erkinligi, huquqiy muvozanat, kiberbulling, fuqarolik jamiyati, huquqiy himoya, jinoyatning aniqlanishi.

Kirish

Raqamli jamiyat taraqqiyoti insoniyat hayotining barcha sohalarini tubdan o'zgartirib yubordi. Xususan, Internet tarmog'i axborot almashinuvi, ta'lim, sog'liqni saqlash, tijorat va hatto siyosiy jarayonlarning asosiy vositasiga aylandi. Ammo bu imkoniyatlar bilan birga yangi xavf-xatarlar ham vujudga keldi. Internet orqali sodir etilayotgan huquqbuzarliklar zamonaviy huquqshunoslikning eng dolzarb muammolaridan biriga aylandi.

Har kuni Internetda tobora ko'proq huquqbuzarliklar yaratilmoqda. Ular ommaviy tarmoqlarda jinoyat sodir etishning turli xil usullari va usullarini tasvirlab beradigan yaxlit tasvirni olish qiyin bo'lgan jinoyatlar to'plamidir. Bundan tashqari, axborot texnologiyalarining ravnaqi, takomillashtirilishi va takomillashtirilishi, eng yangi texnik va dasturiy vositalarning joriy etilishi, tarmoq jinoiy sohasini "intellektualizatsiya qilish" ning jadal o'sishi u foydalanadigan noqonuniy xatti-harakatlar usullarining doimiy o'zgarishiga olib keladi.

Asosiy qism

Ta'kidlab o'tishimiz kerakki, R.A.Abdusalomov nazariyasiga asoslanib, tarmoqdagi jinoyatlarni sodir etishning asosiy usullarini ochib berish uchun huquqbuzarliklarning o'zlarini tayyorgarlik darajasiga ko'ra ikki toifaga bo'lish mumkin:

1. Jinoyatlar rejasi kutilmaganda, to'satdan paydo bo'ladi. Ularning paydo bo'lishiga qo'zg'atuvchi sharoitlar ta'sir qiladi (masalan, tajovuz sodir bo'lgan ob'ekt himoyalangan), deyarli barcha shunga o'xshash holatlar Internet resurslaridan noqonuniy foydalanish bilan bog'liq, masalan, boshqa birovning paroliga egalik qilish natijasida. Asosan, bunday ishlarning ishtirokchilari juda ko'p miqdordagi noto'g'ri hisob-kitoblarni amalga oshiradigan tayyor bo'lmagan huquqbuzarlar

hisoblanadi va shu tufayli huquqni muhofaza qilish organlari ularni osonlikcha hisoblab chiqadilar.

2. Jinoyatlarga tajovuz qilish rejalashtirilgan mavzuni o'rganish, ma'lumot to'plash va noqonuniy xatti-harakatlar uchun tayyorgarlik va boshqalarni o'z ichiga olgan aniq ishlab chiqilgan rejalar xosdir⁴².

Albatta, internetdagi jinoyatlarning katta qismi intellektual faoliyat natijalariga bo'lgan huquqlarning buzilishi bilan bog'liq. Avvalo, ushbu huquqbuzarlik mualliflik huquqi egasidan maxsus ruxsatisiz (litsenziyasiz) mualliflik huquqini targ'ib qilishdan iborat.

Bu yerda biz A.A.Galushkinning fikriga qo'shilamiz⁴³, u internetdan foydalanish bilan bog'liq barcha munozaralar intellektual mulk muammolari bilan birlashtirilganligi haqidagi bayonotlarga mutlaqo rozi bo'lish mumkin emas deb hisoblaydi. Ammo, fuqarolik da'volariga qaramay, albatta, global axborot va telekommunikatsiya tarmog'ining o'ziga xos xususiyatlari tufayli Internet asosan mualliflik huquqi va turdosh huquqlarning noqonuniy qo'llanilishi bilan bog'liq holda paydo bo'ladi.

V.V.Polyakov o'z tadqiqotlarida⁴⁴, taxminan o'n yil oldin, xorijiy huquqni muhofaza qilish organlari internetda firibgarlikning yangi turini - firibgarlikni aniqladilar. Jahon tarmog'idagi firibgarlik– bu huquqbuzarlikni sodir etishning yagona usuli (shaxsni aldash yoki kompyuter tizimini "aldash" maqsadida butun dunyo bo'ylab internetga ulangan kompyuter tizimlarining ilmiy, texnik va aloqa

⁴² Абдусаламов Р.А., Арсланов Ш.Д. Специфика и способы совершения преступлений в сети Интернет // Юридический вестник ДГУ. 2014. № 1. С. 117.

⁴³ Галушкин А.А. К вопросу о борьбе с правонарушениями в сети Интернет// Сборник «Современная гуманитарная наука: проблемы и перспективы развития». Материалы международной научной конференции. 2015. С. 46.

⁴⁴Поляков В.В. Противодействие распространению наркотических средств в интернет-пространстве //Антинаркотическая безопасность. 2015. № 1 (4).С. 69.

qobiliyatlaridan foydalanish), shuningdek noqonuniy faoliyatning xudbin motivatsiyasi bilan tavsiflangan huquqbuzarliklar majmuidir.

Umuman olganda, internet tarmog‘ida huquqbuzarliklar sodir etilishi raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bu hodisa nafaqat texnik, balki chuqur ijtimoiy-huquqiy mohiyatga ega. Zamonaviy jamiyatda axborot vositalarining kengayishi, ijtimoiy tarmoqlarning kundalik hayotda tutgan o‘rni va shaxsiy ma’lumotlar almashinuvining ko‘lami Internet tarmog‘ini turli xil huquqbuzarliklar uchun qulay maydonga aylantirdi. Bu o‘z navbatida, huquqshunoslik fanida internet tarmog‘ida sodir etilayotgan xatti-harakatlarni chuqur huquqiy tahlil qilish zaruratini keltirib chiqardi.

Internet tarmog‘i orqali sodir etilayotgan huquqbuzarliklarning eng muhim xususiyati – ularning an’anaviy jinoyatlardan tubdan farq qilishida emas, balki ularning amalga oshirilish vositalari va muhiti virtual bo‘lishidadir. Real dunyodagi jinoyatlarda vaqt va makon chegaralari mavjud bo‘lsa, internet jinoyatlarida bu chegaralar deyarli yo‘qoladi. Huquqbuzarlik harakati bir davlatda sodir etilishi, jabrlanuvchi boshqa davlatda bo‘lishi va hatto jinoyat asbob-uskunalarini uchinchi davlatda joylashgan bo‘lishi mumkin. Bunday holatlarda milliy qonunchilikning o‘ziga xos chegaralari mavjud bo‘lib, ular xalqaro huquqiy mexanizmlar bilan muvofiqlashtirilishi zarur bo‘ladi⁴⁵.

Internet tarmog‘ida sodir etilayotgan huquqbuzarliklar bir necha asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi. Birinchidan, bu shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy yig‘ilishi, tarqatilishi yoki o‘zgartirilishi. Ikkinchidan, bu axborot tizimlariga ruxsatsiz kirish yoki tizimlarni ishdan chiqarishga qaratilgan harakatlar. Uchinchi yo‘nalish – bu kiberfiribgarlik, ya’ni moliyaviy maqsadlarda yolg‘on

⁴⁵ Федяй Д.С. Обращение детей и подростков к возможностям Интернета в контексте комплексной безопасности личности / Д.С. Федяй // Вестник Саратовского областного института развития образования. — 2015. — № 1. — С. 34–43.

axborot tarqatish, noto‘g‘ri tranzaksiyalarni amalga oshirish. To‘rtinchidan, ijtimoiy tarmoqlarda tahdid, tuhmat, sha‘ni va qadr-qimmatni kamsituvchi xatti-harakatlar ham internet huquqbuzarliklari doirasiga kiradi. Bularning barchasi, mohiyatan, inson huquqlari va axborot xavfsizligiga putur yetkazadi.

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida internet orqali sodir etiladigan huquqbuzarliklar turli yo‘nalishlarda tartibga solinmoqda. Jumladan, Jinoyat kodeksining tegishli moddalari orqali axborot tizimlariga ruxsatsiz kirish, kompyuter ma‘lumotlarini buzish, noqonuniy ravishda axborot tarqatish jinoyat deb e‘tirof etilgan. Axborotlashtirish to‘g‘risidagi qonun esa axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayonida amal qilinishi lozim bo‘lgan huquqiy asoslarni belgilaydi. Shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish bo‘yicha qonunchilik ham internetda huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan normativ-huquqiy mexanizmlarni o‘z ichiga oladi. Biroq mavjud qonunchilikni internet muhiti o‘zgaruvchanligiga moslashtirish zarurati doimiy bo‘lib qolmoqda. Chunki texnologiyalar rivojlangan sari huquqbuzarliklarning shakli ham o‘zgarib bormoqda.

Internet tarmog‘ida sodir etilgan huquqbuzarliklarning huquqiy bahosi nafaqat normativ-huquqiy hujjatlarga asoslanadi, balki ularni amaliyotda qanday qo‘llanilayotganiga ham bog‘liq. Bunda sudlar, tergov organlari, axborot texnologiyalari sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarning roli beqiyosdir. Masalan, kompyuter orqali amalga oshirilgan firibgarlik holatida jinoyatni isbotlash uchun nafaqat moliyaviy izlar, balki elektron yozuvlar, IP-manzillar, tarmoq trafiklari tahlil qilinadi. Bu esa huquqiy jarayonlarda texnik ekspertizalarning ishtirokini zarur qiladi. Shu sababli internet jinoyatlariga qarshi

kurashda yuridik va texnik bilimlar sintezini ta'minlovchi yondashuv dolzarb ahamiyat kasb etadi⁴⁶.

Xalqaro huquqiy amaliyotda internet tarmog'ida huquqbuzarliklarga qarshi kurashish bo'yicha muhim hujjat – bu Budapesht Konvensiyasidir. Ushbu konvensiya Yevropa Kengashi tomonidan 2001-yilda qabul qilingan bo'lib, unda kompyuter jinoyatlarini aniqlash, tergov qilish va jazolash bo'yicha davlatlar o'rtasidagi hamkorlik masalalari belgilangan⁴⁷.

Konvensiyaga ko'ra, ishtirokchi davlatlar axborot tizimlariga noqonuniy kirish, axborotni o'zgartirish, noto'g'ri axborot tarqatish, bolalar pornografiyasini yoyish kabi xatti-harakatlarni jinoyat deb tan oladi. Bu konvensiyaga qo'shilish orqali davlatlar o'z qonunchiliklarini xalqaro standartlarga moslashtiradi. O'zbekiston ham ushbu konvensiya talablariga mos huquqiy bazani yaratish yo'lida izchil islohotlarni amalga oshirmoqda.

Ilmiy adabiyotlarda ham internet huquqbuzarliklari masalasiga tobora ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, xorijiy olim D. Brenner internet jinoyatlarini “yangi vositada amalga oshirilayotgan eski jinoyatlar⁴⁸” sifatida tasvirlaydi. Uning fikriga ko'ra, asosiy muammo jinoyatlarning texnik vositalar orqali yangi ko'rinishda yuzaga kelishida emas, balki ularni aniqlash, isbotlash va jazolashdagi yondashuvlar o'zgarmayotganidadir. Bu g'oya o'zbek huquqshunoslari tomonidan ham qo'llab-quvvatlanmoqda. Masalan, S.A. Aminov o'z maqolalarida axborot

⁴⁶ Бородин К.В. Проблемы правового регулирования безопасности в интернет-среде / К.В. Бородин // Вестник ЮУрГУ. Сер.: Право. — 2013. — Т. 13, № 3. — С. 104–105.

⁴⁷ Council of Europe. Convention on Cybercrime (Budapest Convention), 2001

⁴⁸ Brenner, S. W. (2007). *Cybercrime: Criminal Threats from Cyberspace*. Santa Barbara: Praeger Security International.

xavfsizligi sohasida texnik vositalarni huquqiy muhofaza bilan uygʻunlashtirish zarurligini taʼkidlaydi⁴⁹.

Shu bilan birga, internet tarmogʻidagi huquqbuzarliklar koʻplab ijtimoiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, voyaga yetmaganlar, ayollar, nogironligi boʻlgan shaxslar kabi himoyaga muhtoj guruhlar koʻpincha kiberbulling, onlayn tahdid, shaxsiy maʼlumotlarning noqonuniy tarqalishi kabi huquqbuzarliklardan aziyat chekmoqda. Bu esa inson huquqlarini himoya qilish borasida raqamli muhitda alohida yondashuvlar ishlab chiqishni taqozo etadi. Bunday vaziyatlarda internet platformalari, yaʼni ijtimoiy tarmoqlar, qidiruv tizimlari va xosting xizmatlarini koʻrsatuvchi kompaniyalar ham maʼlum masʼuliyatni oʻz zimmasiga olishi kerak. Ular foydalanuvchilarning shaxsiy hayotiga hurmat bilan qarashi, noqonuniy kontentni aniqlash va bartaraf etishda faol ishtirok etishi lozim.

Internet tarmogʻidagi huquqbuzarliklarni huquqiy tahlil qilishda shuni unutmaslik kerakki, axborot erkinligi demokratik jamiyatning ajralmas qismidir. Shu bois, internetdagi barcha faoliyatni qatʼiy nazoratga olish va senzura joriy etish ham huquqiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunda muvozanatli yondashuv – yaʼni, bir tomondan, axborot erkinligini taʼminlash, boshqa tomondan esa inson shaʼni, shaxsiy hayoti, axborot xavfsizligini himoya qilish zarur. Bu muvozanatga erishish uchun esa huquqiy normalar aniq, tushunarli va zamon talablari asosida ishlab chiqilgan boʻlishi zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, internet tarmogʻidagi huquqbuzarliklar zamonaviy jamiyat uchun murakkab huquqiy va ijtimoiy muammodir. Bu muammolarni hal

⁴⁹Aminov, S. A. (2021). “Axborot xavfsizligini taʼminlashda huquqiy mexanizmlarning oʻrni va zamonaviy yondashuvlar”. *Yuridik fanlar axborotnomasi*, №2, 45–52-betlar.

etish uchun huquqiy tizimlar texnologik taraqqiyotga mos holda takomillashtirilmog‘i lozim. Huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni aniqlash, isbotlash va javobgarlikka tortish bo‘yicha kompleks choralar ishlab chiqilishi, xalqaro tajriba chuqur o‘rganilishi, fuqarolik jamiyati institutlari va texnik mutaxassislar bilan hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi zarur. Eng asosiysi, internet xavfsizligi masalasi nafaqat huquqshunoslar, balki butun jamiyatning umumiy manfaatlariga daxldor masala sifatida yondashiladigan dolzarb yo‘nalishga aylanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Абдусаламов Р.А., Арсланов Ш.Д. Специфика и способы совершения преступлений в сети Интернет // Юридический вестник ДГУ. 2014. № 1.
2. Галушкин А.А. К вопросу о борьбе с правонарушениями в сети Интернет// Сборник «Современная гуманитарная наука: проблемы и перспективы развития». Материалы международной научной конференции. 2015. С. 46.
3. Поляков В.В. Противодействие распространению наркотических средств в интернет-пространстве //Антинаркотическая безопасность. 2015. № 1 (4).С. 69.
4. Федяй Д.С. Обращение детей и подростков к возможностям Интернета в контексте комплексной безопасности личности / Д.С. Федяй // Вестник Саратовского областного института развития образования. — 2015. — № 1. — С. 34–43.
5. Бородин К.В. Проблемы правового регулирования безопасности в интернет-среде / К.В. Бородин // Вестник ЮУрГУ. Сер.: Право. — 2013. — Т. 13, № 3. — С. 104–105.
6. Council of Europe. Convention on Cybercrime (Budapest Convention), 2001
7. Brenner, S. W. (2007). *Cybercrime: Criminal Threats from Cyberspace*. Santa Barbara: Praeger Security International.

8. Aminov, S. A. (2021). “Axborot xavfsizligini ta’minlashda huquqiy mexanizmlarning o‘rni va zamonaviy yondashuvlar”. *Yuridik fanlar axborotnomasi*, №2, 45–52-betlar.